

Tematikus összeállítás

A MAI MAGYAR TANÁRKÉPZÉS HELYZETE ÉS PROBLÉMÁI

STATE OF AFFAIRS AND PROBLEMS OF CONTEMPORARY HUNGARIAN TEACHER TRAINING

VENDÉGSZERKESZTŐ: BÁRDOS JENŐ

BEVEZETÉSKÉPPEN

AN INTRODUCTION

Bárdos Jenő

az MTA doktora, professor emeritus

Pannon Egyetem, Veszprém, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, Eger

bardos.jenoistvan@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2022. május 20-án az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság által rendezett, fenti című, egész napos tudományos ülésszak előadásai alapján megállapítható, hogy Magyarországon a pedagógus-utánpótlás stratégiai tervezésének nincs meg az intézményes kerete. Kíváncos, hogy a MTA ajánlja fel szakmai közreműködését ehhez a miniszteriális szinten folyamatosan elvégzendő feladathoz, az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság és az Elnöki Köznevelési Bizottság bázisán kialakított szakértői grémium segítségével. A szerző a tanárképzés alapvető dilemmáinak tükrében értelmezi a legújabb kormányrendelet (538/2021) alkotását és lehetséges következményeit.

ABSTRACT

Lectures at a whole-day conference in 20 May 2022 of the Scientific Committee on Education of the Hungarian Academy of Sciences demonstrated the absence of an institutional framework to create an effective teacher supply strategy in Hungary. The Hungarian Academy of Science should assist the relevant ministry in dealing with this recurring task by making an expert research group available. The author analyses the features and possible consequences of Government Regulation (538/2021) in light of the fundamental dilemmas faced by teacher training in Hungary.

Kulcsszavak: tanárképzési dilemmák, pedagógusutánpótlás-nevelés, szakértői grémium

Keywords: dilemmas of teacher training, teacher supply, expert research group

A modern magyar tanárképzés az utóbbi másfél száz évben olyan korszakoktól és intézményektől független dilemmákra próbált választ adni, amelyek mind a mai napig heves vitákat váltanak ki: örökzöldek. Nemi nagyképűséggel nevezhetnénk őket tanárképzési antinómiáknak vagy kontradikcióknak is, hiszen a válaszok segítségével minden korszakban világosan ábrázolhatjuk az adott képzés profilját. Közelebből vizsgálódva azonban kiderül, hogy ezek nem ellentmondások, hanem legfeljebb ellentétek: skálák végpontjai, ahol a keveredési arányok mint kontrasztok segítik a vizsgált tanárképzési profil pontos megjelenítését (ilyen elemzés például Bárdos, 2016). Legtöbbjük már másfél száz évvel korábban, a magyar tanárképzés kialakulásának klasszikus, korai intézményes szakaszában felmerült, és leginkább Kármán Mór munkáiban tapinthatók ki (Kármán, 1895, 1909). Közülük néhányat a történelem már kikoptatott, ám a legfontosabbak velünk maradtak, mint például (Bárdos, 2009):

1. Az elméleti és gyakorlati képzés arányai (a tudósképzés, illetve a gyakorlati képzés primátusának hamis ellentéte).
2. Bemeneti vagy kimeneti szabályozás (belépéskor eldől, hogy milyen iskola-típusra képzünk specialistát, avagy a képzés ebből a szempontból nem specifikus: átfogó, általános végzettséget ad).
3. Követő vagy párhuzamos tanárképzés (follow-up vs. concurrent); az első esetben a diszciplináris tartalmat csak követi a pedagógikum, vagy, az utóbbi esetben, annak elsajátítása „menet közben” történik.
4. Gyakorlóiskolák vagy iskolahálózatok legyenek a szakmába történő bevezetés színterei.
5. Az (elit) tanárképző központ vagy intézet a képzést nyújtó egyetemnek vagy főiskolának része; vagy önálló, több karon velük együttműködő egysége.
6. A tanárjelölt értékelése belső, formatív jellegű, szemben a külső, szummatív megmértetetéssel (lásd egykori tanárvizsgák).

A korabeli kontextusokat neveléstörténeti alapossággal többen feltárták (például Németh, 2009; Pukánszky, 2014), így részletes taglalásuk itt nem indokolt. Ugyanakkor az ezredfordulót követően, de különösen az utóbbi évtizedben olyan mennyiségben bővült a tanárképzést érintő rendeletek száma, hogy megfelelő mélységben és részletességgel már csak azok a fiatal szakemberek képesek áttekinteni, akik gyakorló iskolákban, felelős pozíciókban naponta foglalkoznak a várható és nem várt következményekkel (Gortva, 2022). Nem kétséges, hogy a fenti „klasszikus” dilemmasorozat napjainkban bőséggel folytatható, ám célunk

itt az 538/2021. (IX. 15.) kormányrendelet (a tanárképzés rendszeréről, a szakosodás rendjéről és a tanárszakok jegyzékéről szóló 283/2012. korábbi rendelet módosításának) nyomon követése (Kormányrendelet, 2021). Ez az az átfogó intézkedés, amelynek tudatosulása nemcsak a tanárképzési szakmát, hanem az iskolára figyelő értelmiséget, az érintett szülőket és – áttételesen – az egész társadalmat megmozgatta. A laikus publikum minden időkben éles, alkalmasint vehemens kritikusa az iskolarendszernek, némely jóslat azonban (a tudós tanárok eltűnése, a tanári pálya presztízsvesztése, tanári hiányszakmák kialakulása stb.) mára már ténnyé vált (Bárdos, 2015).

A fentebb már említett, újabb rendelet egyes dilemmákra határozott választ ad: az egységes, ötéves tanárképzés bejelentésével egyértelművé válik a *kimeneti szabályozás*, valamint a rövidebb idejű, annak idején gyakorlati eredményeket felmutató főiskolai képzés megszüntetése. Közelebbi vizsgálódás eredményeként megállapítható, hogy ez az egységes tanárképzés mégis inkább az egykori követő (follow-up) *modellre emlékeztet*, ugyanis a két tanárszak egybefüggő gyakorlatát mégis mindössze egy félévben kívánja lebonyolítani. Ezt a hátrányt – amelyben egyértelműen a követő tanárképzés korszerűtlensége mutatkozik meg – azzal kívánja ellensúlyozni, hogy már az előző tanévekben érvényesíti a párhuzamos tanárképzés erőnyeit, amelyeket kreditek átcsoportosításával valószínűsítana meg. A rendelet megjelenésének idejében a *Képzési és Kimeneti Követelmények* (KKK) módosítására még nem került sor, így csak egy keretrendeletéről, egy ígérvényről beszélhetünk, amelyben a részletes szabályok még nincsenek megadva: így viszont lehetőség nyílik a párhuzamos tanárképzés megerősítésére. Vitás továbbá a *tanár és szaktanár* nyelvi-fogalmi, illetve tartalmi megkülönböztetése: ez az egységes kimeneti szabályozás dacára nem kívánt előítéletet, kontrasztot szülhet. Vannak jelek, amelyek arra utalnak, hogy mégsem egységes az ötéves végzettség abban, hogy nem mindenki vizsgáztathat emelt szintű érettségiben. *Abszolút természetesnek tekinthető viszont az irracionális hatéves képzés öt évre történő csökkentése; ugyanakkor a tanárjelölt, a kezdő tanár, valamint a pedagógusi pályán tevékenykedők folyamatos szakmai fejlődésének íve nem jelenik meg elég plasztikusan.* Új jelenség, hogy a diszciplináris képzésből át lehet lépni a tanárképzésbe, fordítva viszont nem: a zsákutcán kívül ez a jelenség a tanárképzés leértékelődését sugallja. A figyelő értelmiség számára számos más, kutatásokkal bizonyított társadalmi ok is nyilvánvaló a presztízsvesztésben, a fenti csak súlyosbító körülmény. Szakértők szerint igen nagy veszély a gyakorlóléhelyek (mentorainak, vezetőinek) késedelmes felkészítése a KKK-k és a finanszírozás tisztázása nélkül: a 2022. szeptemberi bevezetés nemcsak korai, hanem óriási adminisztratív terhet is jelent minden érintett intézmény számára (például az új tanári szakok akkreditációja). A *szakpárosítások* rendszere (lásd a rendelet táblázatait) a hagyományos bürokratikus elképzeléseket tükrözi, és arról tanúskodik, hogy fejlődés a bölcsészeti és természettudományi szakok in-

tegrációjában csak *szórványban* érzékelhető. Amennyiben bármelyik tanári szak mindig angoltanár szakkal párosulna mint második szakkal, az rövid idő alatt megszüntetné a magyar tantestületek zavaró egynyelvűségét, és visszaállíthatná a tanárság értelmiségi státuszát: így megfelelné Kornis Gyula egyik, az értelmiséggel szemben támasztott kritériumának...

Az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága már 2021-ben többször is foglalkozott ezzel a témakörrel, így a felkérés, hogy neveléstudósok az MTA 195. Közgyűlésén egész napos konferenciával mutassák be kutatásaikat és szakmai állásfoglalásukat, nem tekinthető véletlennek. Az eseményre 2022. május 20-án került sor az MTA Nagytermében. A konferencia egyik alapelve az az elképzelés volt, hogy a nap során más, rokon tudományágak rálátását is felhasználva, egyre mélyebben tárjuk fel (és értsük is meg) a legégetőbb problémákat, hogy javaslatokat tehessünk azok megoldására. Előadóink arra törekedtek, hogy kutatásaikkal bizonyítsák azt, hogy milyen tények állnak rendelkezésünkre, amelyekkel a döntéshozók munkáját segíthetnék. Így a „Facts are sacred, comment is free” ismert angol jelmondat (eredetileg a *Manchester Guardian*tól) konferenciánk másik alapelveként tekinthető. Az MTA II. Osztálya elfogadta azt a felajánlást, hogy az MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság és az Elnöki Köznevelési Bizottság javaslatai alapján olyan szakértői grémium jöjjön létre, amely meglátásaival segítheti a felelős szerveket a pedagógus-utánpótlás problémáinak megoldásában.

IRODALOM

- Bárdos J. (2009): Tanárképzési kontextusok, különös tekintettel az angolra. In: Frank T. – Károly K. (szerk.): *Anglisztika és amerikanisztika. Magyar kutatások az ezredfordulón*. Budapest: Tinta Kiadó, 33–49. <https://dtk.tankonyvtar.hu/handle/123456789/8856>
- Bárdos J. (2015): A tanári lét dimenziói, különös tekintettel a tudós tanárookra. *Pedagógusképzés*, 12–13 (41–42), 47–68. DOI: 10.37205/Tel-hun.2014-2015.03, <https://ojs.elte.hu/pedagoguskepzes/article/view/1154/1116>
- Bárdos J. (2016): Eltűnő nyelvtanárképzéseink nyomában. *Modern Nyelvoktatás*, 1–2, 92–104. <https://ojs.elte.hu/modernnyelvok/issue/view/183/85>
- Gortva J. (2022): Dilemmák és lehetőségek a megújuló tanárképzésben. In: K. Nagy E. – Zagyváné Szűcs I. (szerk.): *Reflexiók a neveléstudomány legújabb problémáira*. Eger: Liceum Kiadó, 39–46. http://real.mtak.hu/154084/1/61_Gortva.pdf
- Kármán M. (1895): *A tanárképzés és az egyetemi oktatás. Paedagógiai tanulmány*. Budapest: Eggenberger, https://misc.bibl.u-szeged.hu/39443/1/karman_tanarkepzes.pdf
- Kármán M. (1909): *Paedagógiai dolgozatok rendszeres összeállításban* I–II. Budapest: Eggenberger, II/331–489.
- Kormányrendelet (2021): A Kormány 538/2021. (IX. 15.) Korm. rendelete a tanárképzés rendszeréről, a szakosodás rendjéről és a tanárszakok jegyzékéről szóló 283/2012. (X. 4.) Korm. rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 170. szám, 8015–8022. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk21170.pdf>

- Németh A. (2009): A magyar középiskolai tanárképzés és szakmai professzió kialakulása a 18–20. században. *Educatio*, 3, 279–290. <http://real.mtak.hu/id/eprint/36274>
- Pukánszky B. (2014): A tanárképzés történeti hagyományai Magyarországon. In: Deák M. – Eros-tyák J. – Fischer F. et al.: *A tanárképzés jövőjéről*. Budapest: Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet (OFI), 103–128. <http://real.mtak.hu/id/eprint/20977>